

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
Факультет реабілітаційної педагогіки та соціальної роботи
Кафедра спеціальної педагогіки та спеціальної психології

БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

Особливості самоконтролю в учнів молодшого шкільного віку з
фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення

Виконала студентка групи СО-4
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Коваль Марія Петрівна
Керівник: Борисов В. В.
Рецензент: Залановська Л. І.
Нормоконтроль _____ Юлія КЛОЧКОВА

Запоріжжя
2021 р.

РЕФЕРАТ

Бакалаврська робота: 48 с., 1 табл., 2 рис., 44 джерела, 4 додатки.

Об'єкт дослідження: самоконтроль учнів молодшого шкільного віку.

Мета дослідження: виявити особливості самоконтролю в учнів молодшого шкільного віку з фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення та розробити рекомендації батькам щодо розвитку у них самоконтролю.

Методи дослідження: теоретичні (аналіз, синтез, узагальнення та систематизація); емпіричні (психодіагностичні методи, експеримент), математична обробка даних.

На сучасному етапі початкової школи пріоритетною метою навчання є всебічний розвиток особистості учня. Особистісний розвиток молодшого школяра пов'язаний із формуванням у нього самосвідомості, важливою і невід'ємною частиною якого є формування самоконтролю.

Між самоконтролем та розвитком учнів існує тісний взаємозв'язок. Це пов'язано з тим, що всі психічні процеси беруть участь у виконанні контрольних дій. Цей етап онтогенезу пов'язаний з найбільш характерними моментами формування самоконтролю.

Незважаючи на неоднозначне тлумачення вченими з різних галузей наукового пізнання поняття самоконтроль, значення цього терміна обов'язково включає таку властивість, як порівняння його дії (її перебігу чи результату, того й іншого разом) зі стандартом.

САМОКОНТРОЛЬ, МОЛОДШИЙ ШКІЛЬНИЙ ВІК, НАВЧАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ, УЧНІ, ФОНЕТИКО-ФОНЕМАТИЧНЕ НЕДОРОЗВИНЕННЯ МОВЛЕННЯ.

ВСТУП

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що у більшості учнів слабо розвинені навички самоконтролю, який відображається у тому, що дитина переставляє букви місцями при письмі та читанні, пропускає літери та цілі склади, іноді пропускає рядок при читанні, не звертає уваги на знак дії на рахунку тощо.

Самоконтроль – це свідома, цілеспрямована здатність особистості спостерігати за собою, керувати власними діями, розуміти власну поведінку, діяльність та їх результати у порівнянні з заданою програмою та метою. Реалізація процесу самоконтролю можлива, коли працюють його інформаційні та структурні компоненти, тобто є результат діяльності (те, що контролюється) і стандарт (що використовується для самоконтролю).

Низький рівень самоконтролю заважає дитині керувати своєю діяльністю. Їй важко підпорядкувати свої бажання вимозі "необхідності/треба": зосередити увагу, запам'ятати інформацію та розв'язувати проблеми, у правильній ситуації докласти вольове зусилля для виконання нецікавих або одноманітних завдань.

Тому розвиток навичок самоконтролю, виховання звички оцінювати результати своєї праці є одним з найважливіших завдань, яку потрібно виконувати дитині. На навчальних заняттях вчителю треба проводити роботу із засвоєнням кожним учнем прийомів контролю й оцінки. Учні працюють над поопераційним контролем за наданим зразком, алгоритмом, над виробленням критеріїв оцінки виконання окремих завдань, над взаємоконтролем і взаємооцінюванням.

Самоконтроль як психічний феномен і один із видів контролю вже давно цікавлять вчених у різних галузях, що пояснює поширення цього поняття не тільки в психології, але і в праві, філософії, соціології, біології, медицині (включаючи неврологію).

Підвищена увага вчених до питання самоконтролю пояснюється його фундаментальною роллю в організації психічного життя, особливо тісним зв'язком з процесом уваги.

У педагогіці самоконтроль, як психічне явище, вивчали І. Зайченко, І. Єременка, О. Кузнецова та ін., у психології – Н. Гуткіна, В. Крутецький, В. Мухіна, А. Сердюк та ін.; провідну роль самоконтролю навчальному процесі визначали К. Мальцева, А. Пачинова, І. Тухман, у соціології – Ю. Тарський.

Реалізація цього завдання є актуальною з перших років навчання дитини в школі, з точки зору значного впливу результатів навчальної діяльності як лідера у формуванні особистості дитини. Беручи участь в освітній діяльності, учні початкових класів формують здатність до самоаналізу та оцінки власної навчальної діяльності, що також сприяє формуванню рефлексії та елементів самоконтролю як вищої форми саморегуляції поведінки діяльності.

Самоконтроль як важливий психічний процес з'являється в молодшому шкільному віці. Під впливом навчальної діяльності у дитини відбувається розвиток системи довільної регуляції внутрішніх і зовнішніх актів, включаючи формування самоконтролю. Такі фактори, як підвищення престижу та соціальна важливість освіти, відіграють важливу роль у формуванні потреби у розвитку самоконтролю; забезпечення матеріально-технічною базою та персоналом; оптимальне поєднання процесів залучення людей до практичних занять та розширення, поглиблення їх знань про засвоєння цінностей; збагачення змісту самих занять цікавими, емоційними формами та методами управління ними; наближення занять до місць проживання та роботи; вдосконалення форм та спрямування підтримки освіти тощо. У молодших школярів з'являються нові соціальні установки, нові соціальні мотиви, пов'язані з почуттям обов'язку та відповідальності, з потребою здобути освіту, щоб «бути грамотним». Одним з аспектів самоконтролю у самосвідомості школяра початкової школи є підпорядкування власних прямих бажань соціальним вимогам, формування внутрішнього плану дій.

Більшість психологічних переконань у тому, що в молодому шкільному віці формуються основні фактори, що викликають зміну довільної регуляції поведінки на основі моральних норм.

Самоконтроль в процесі навчання досліджували такі вчені, як Л. Виготський [7], А. Пачинова [26], К. Ушинський [35] та ін.

Необхідність достатнього рівня формування у дитини самоконтролю для успішності виконання навчальних завдань висвітлена в дослідженнях: Л. Венгера [6], Д. Ельконіна [14], К. Мальцевої [23], Г. Репкіна [27], Г. Соколов [31], І. Тухман [34].

Особливості формування мотиваційної сфери та самоконтроля у дітей із порушенням мовлення досліджували: Л. Єфіменкова [11], Л. Журова [14], Т. Філічева [37], Є. Щепілова [42].

Вивченням різних аспектів розвитку самоконтролю в дітей молодшого шкільного віку займалися такі дослідники, як А. Венгер [6], І. Зайченко [15], К. Мальцева [23], А. Сердюк [28], Г. Собієва [30], Г. Цукерман [6], І. Чеснокова [38], З. Шабаліна [40] та ін.

Об'єкт дослідження: самоконтроль учнів молодшого шкільного віку.

Предмет дослідження: особливості самоконтролю в учнів молодшого шкільного віку з фонетико-фонетичним недорозвиненням мовлення.

Мета дослідження: виявити особливості самоконтролю в учнів молодшого шкільного віку з фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення та розробити рекомендації батькам щодо розвитку у них самоконтролю.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати наукову літературу з проблеми розвитку самоконтролю дітей молодшого шкільного віку з порушенням мовлення.

2. Виявити особливості самоконтролю в учнів молодшого шкільного віку з фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення.

3. Розробити рекомендації батькам щодо розвитку самоконтролю у дітей молодшого шкільного віку з фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення.

Методи дослідження:

- теоретичні (аналіз, синтез, узагальнення та систематизація);
- емпіричні (психодіагностичні методики: Методика 1 «Малювання по точках» Л. Венгера; Методика 2 «Коректурна проба (буквений варіант)» Я. Анфимова; Методика 3 «Проставити значки» В. Богомолів; Методика 4 «Малювання намиста» методика І. Аргінської; експеримент).

- математична обробка даних.

Методологічне підґрунтя дослідження:

- вчення про різні аспекти розвитку самоконтролю в дітей молодшого шкільного (А. Венгер, К. Мальцева, А. Сердюк, Г. Собієва, З. Шабаліна та ін.).

- вчення про необхідність достатнього рівня формування у дитини самоконтролю для успішності виконання начальних завдань (Г. Репкіна, Г. Соколов, І. Тухман).

- положення про психологічну будову мовленнєвої діяльності (Л. Єфіменко, Н. Жукова, О. Лурія).

Теоретичне значення роботи полягає в узагальненні наукового матеріалу щодо особливостей розвитку самоконтролю дітей молодшого шкільного віку з порушенням мовлення.

Практична значущість роботи полягає у розробці рекомендацій батькам щодо розвитку самоконтролю у дітей молодшого шкільного віку з фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення. Експериментальний матеріал може бути використаний вчителями початкових класів, асистентами вчителів, психологами у практиці роботи закладів загальної середньої освіти в організації індивідуальної та групової роботи з дітьми з фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення.

Апробація результатів дослідження. Матеріали дослідження були опубліковані в збірнику тез доповідей II Міжнародної науково-практичної

конференції «Освітні і культурно-мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародний науково-інноваційний простір» в КЗВО «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» ЗОР (13-14 травня 2021 року, м. Запоріжжя). [16]

Бакалаврська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Основний текст роботи викладено на 35 сторінці. Загальний обсяг роботи – 48 сторінки.

ВИСНОВКИ

Аналіз наукової літератури та результати проведеного експериментального дослідження засвідчили реалізацію мети та ефективність розв'язання окреслених завдань і дали підстави для формулювання наступних висновків.

1. Проблему розвитку самоконтролю у дітей з порушеннями мовлення вивчали такі вчені, як Є. Даніловічуте, Л. Журова, В. Салахова, В. Тарасун, Н. Чередніченко, М. Шевченко, Є. Щепілова.

З'ясовано, що навички самоконтролю мають вагоме значення в процесі формування орієнтувальної основи для дій учнів. Це стосується і навчальної діяльності, обов'язковим елементом якої є самоконтроль. Оволодіння навчальною діяльністю важлива здатність дітей відокремлюватися, вчитися і застосовувати загальні методи дій, спрямовані на вирішення пізнавальних і практичних завдань, контролювати способи виконання цих дій, оцінювати власні дії та результати, здатність діяти внутрішньо, щоб прогнозувати результати своїх дій, планувати власну діяльність. Самоконтроль дозволяє учням змінити операційну структуру навчальної діяльності, виявити їх взаємозв'язок з певними особливостями умов навчального завдання та якостями здобутого результату.

2. Встановлено, що у дітей із порушеннями мовлення самоконтроль затримується та ускладнюється через особливості психофізичного розвитку, а тому потребує ретельної діагностики та покрокового формування під керівництвом вчителя-логопеда. Результати дослідження показали, що особливостями самоконтролю у молодших школярів із фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення є:

- домінує середній та низький рівень самоконтролю;
- уміння самоконтролю сформовано на рівні мимовільної уваги;
- контроль більшості дітей виконується неусвідомлено;

- нестійкість і швидке виснаження уваги, труднощі довільної та мимовільної уваги;
- звужений обсяг пам'яті (необхідно більше часу і більше повторів, щоб запам'ятати пропонований матеріал);
- дещо уповільнена швидкість протікання розумових операцій і швидкість сприйняття навчального матеріалу та ін.;
- вчинені дії та операції часто виявляються неправильними, при виконанні завдання діти допускаючи помилки, потім їх не виправляють;
- діти можуть контролювати власну діяльність лише згідно з вказівками вчителя.

3. Розроблені рекомендації для батьків, допоможуть їм, ефективніше у співпраці з дитиною досягти бажаного результату в формуванні самоконтролю у дітей молодшого шкільного віку з фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення.